

Markus Orths
Max

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture Republike Hrvatske
i Grada Zagreba.

naslov izvornika

Markus Orths

Max

copyright © 2017 Carl Hanser Verlag GmbH & Co. KG, München
copyright © za hrvatsko izdanje Naklada OceanMore

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige
ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku
bez prethodnog dopuštenja nakladnika.

nakladnik

Naklada OceanMore d.o.o.

info@oceanmore.hr

www.oceanmore.hr

za nakladnika

Gordana Farkaš Sfeci

urednica

Nataša Medved

Zagreb, studeni 2019.

prvo izdanje

ISBN 978-953-332-099-1

Markus Orths

Max

s njemačkoga preveo

Boris Perić

ocean**more**

SADRŽAJ

LOU / 11

GALAPPAUL / 77

MARIE-BERTHE / 133

LEONORA / 193

PEGGY / 299

DOROTHEA / 383

8.

Završetak studija? To ga nije zanimalo. Max je trčkarao kroz dvorane, preko kamenih ploča divovskog unutarnjeg dvorišta sveučilišta, kroz perivoj s visokim prastarim lipama. Seminar iz povijesti umjetnosti činio mu se odveć suhoparnim, odveć namjerno intelektualnim, pristup umjetničkim djelima bio mu je previše misaon, nedostajala mu je neposrednost, doživljavanje slike. Max seminar ne bi bio ni pohađao da nije bilo Lou. Nije volio riječ *ljubav*. Što bi točno značilo: ljubav? Je li posrijedi bila njezina djetinjastost, njezino biće poput sunčanih pjegica, ono što mu se u njoj činilo nekako nedostižnim? Ili je to bila njezina mudrost? Jesu li mu razgovori s Lou bili važniji od bilo čega drugoga? Lou je imala fenomenalno oko za umjetnička djela, precizno, oštro, analitičko i intuitivno u isti mah. Mnogi umjetnici poslije će je doslovce konzultirati kako bi ocijenila njihove nove slike: njezino se mišljenje tražilo. A Maxa je nevjerojatno nadahnjivalo razgovarati s Lou o umjetnosti.

Još prije razgovora s Lou Max je pisao umjetničke kritike: razorne tirade protiv *umjetničkih brbljavaca*, kako ih je on zvao; neuvijen krik adolescenta. Teškom artiljerijom na tobožnje umjetnike, koji se nisu usuđivali napraviti nešto novo, na te krivotvoriteljske spužve i zakašnjele sljedbenike impresionizma. „Najbolja slika u muzeju Obernier“, napisao je Max u jednoj recenziji, „bio je do prije otprilike godinu dana pogled s gornje staklene verande na drugu obalu Rajne i Sedmogorje“, a kako tog pogleda više nema, tamo „više uopće ne postoji najbolja slika, čak ni neka bolja.“ Max još nije imao pojma što bi sam htio

stvarati, ali je točno znao što ne želi: čuvati poznato, reproducirati renomirano i podgrijavati ustajalo.

Pritom se i Max orijentirao prema uzorima. Nekoliko njegovih djela već je bilo izloženo. Na zajedničkim izložbama s drugim umjetnicima. Da, da, taj bratić Gottfrieda Benna, kako se ono zvaše, Joachim Benn?, da, da, bit će da je bio u pravu kad je u *Frankfurtskim novinama* pisao o „snažno eksperimentalnom Maxu Ernstu-Brühlu, kojem su, iako se ipak zamjećuje prejak utjecaj Kokoschke, na dvjema malim futurističkim slikama uspjele veoma lijepe kolorističke nijanse“. Veoma lijepe kolorističke nijanse! Porazan sud za mladog Maxa. Ali bilo je točno. Max bi svoje slike najradije ponovno skinuo sa zida, prejako se vidio utjecaj futurista, pa i Augusta Mackea. Možda čovjek kao umjetnik uopće ne bi trebao gledati tuđa djela, kako bi izbjegao da potpadne pod njihov utjecaj? Ali kako da slikar slika, ako ne poznaje druge slike? Od kojih bi se mogao i morao distancirati? Je li moguće slikati sam iz sebe? A Kokoschka? Pa taj je, kao i većina ovih tu, bio pod utjecajem van Gogha, a van Gogh Rembrandta, a taj, opet, Rubensa, taj Tiziana, taj da Vincija, a taj... Ali svi su se oni u nekom trenutku odvojili, kako bi mogli stvarati nešto novo. Samo, kako da čovjeku to odvajanje pođe za rukom? I kada se moramo odvojiti? I koliko dugo smijemo kopirati ili se orijentirati prema onome što je bilo prije? I što znači to odvajanje? Koliko hrabrosti, istrajnosti i volje, koliko snage, iskustva i otpora moramo smoći kako bismo pronašli vlastiti put.

Pomogao mu je Arp.

Hans Arp.

Alzašanin.

Njegov prvi životni prijatelj.

Četiri godine stariji od Maxa.

Četiri godine dalje na svom putovanju.

U umjetničku nezavisnost.

Na jednoj izložbi u Galeriji Feldmann njih su se dvojica sreli prvi put. Sretan slučaj. Kao i toliko puta u Maxovu životu. Jednostavno su stajali jedan pokraj drugog. Umjetnik je elektrana, rekao je Arp i pokazao na sliku pred kojom su stajali: Georges Braque, *Le Petit Éclairneur*. Što točno umjetnik stvara, to nije

toliko bitno. *Kako* on to stvara, o tome se radi. Stanje u kojem se umjetnik nalazi dok stvara. Divljina, energija, opijenost, nepatvoreno ludilo koje se nikako ne može sakriti ili prikazati drukčijim. To ludilo mora na papir ili u tipke, na platno, u kip i skulpturu. Tada promatrač neće vidjeti to što vidi, nego će osjetiti ono što je umjetnik osjećao tijekom stvaranja. Ta je snaga jednostavno tu ili je, pak, nema. Ali ako je tu, ona će i ostati, stoljećima. Poput nevidljiva sloja zalijepljena je za sliku, poput mirisa koji se nikad neće slegnuti ona ulazi u promatračevu nutrinu.

– Mirisa ili smrada? – upita Max.

Mladić kraj njega se nasmije.

Nakratko četiri oka ukrste mačeve.

Arp i Max.

– Tim putem svatko mora ići sam. – reče Hans. – Priključiti se skupini? Naravno, jasno. Možemo i to. Ali kad stvari postanu ozbiljnima, umjetnik je najusamljeniji čovjek.

– I broji se samo vlastito. – reče Max.

U tom trenutku u prostoriju se dokotrljala neka žena, niska rastom, ali sigurno stotinjak kilograma teška. Kretala se s dostojanstvom dame koja se pomirila s vlastitom debljinom, pa sad čak i uživa u njoj. Jednom od posjetitelja žena dobaci ljutito: *Maknite mi se s puta!*

Kad je Hans ugledao tu damu, pogled mu zasja. – *Evo je, dolazi!* – reče.

– *Tko?* – upita Max i okrene se

– Eyeva.

I doista, bila je to ona: Eyeva. Johanna Ey. Poslije će je zvati „majka Ey“. Fanatična ljubiteljica nove umjetnosti, koja bi rado bila pokroviteljica svakoga mladog umjetnika.

– Uskoro će otvoriti galeriju. – reče Arp.

Trenutno je Eyeva posjedovala samo malu trgovinu na dizeldorfskome Hindenburgovu bedemu, a glavna joj je preokupacija bila da razočaranim mladim umjetnicima vraća vjeru u sebe.

– Hans! – viknu Arpu majka Ey. Glave posjetitelja okrenu se prema patuljasto pompoznoj ženi, koja je svoje „Hans!“ izgovorila oštro, nimalo primjereno muklomu galerijskom žamoru.

– No, hoćeš li jednoj debeloj gospođi pružiti ručicu, Ivice? Pa valjda sam to zaslužila!

Hans odvede majku Ey Maxu.

– Zar ovdje nema stolice ili što? – uzdahne ona, namjesti naočale od nikla i poravna punđu. – Pa neću slike valjda gledati stojeće?

Arp otrči u susjednu prostoriju i vrati se sa stolčićem na skla-panje. Majka Ey još je uvijek uzdisala.

– Što bi, pak, to trebalo biti? – upita i pokaže na stolčić. – Je li to za punoglavce ili što?

Hans spusti stolicu na pod.

– Ah, što ćeš? – viknu majka Ey i pozicionira svoju monstru-oznu stražnjicu na klimavi stolčić, ispruži noge i doda: – Noge me bole, već nakon tri minute.

Nato se stolica raspadne pod njezinom težinom. Majka Ey završi na podu. Za kratkotrajne tišine koja je uslijedila, Maxu izlete riječi: „Ach du dickes Ei!“^{*}

Majka Ey digne pogled prema njemu pa nakon kratka oklije- vanja prasne u grohotan smijeh. Pridignuvši se uz jecaje, polako se smirila i prihvatila Hansovu i Maxovu ruku. Njih dvojica povuku je uvis, a Eyeva reče:

– Ima smisla za humor, taj naš mali. Humor je važan. Bez humora nema umjetnosti. Vi ste Max Ernst-Brühl, zar ne?

– Bez Brühla. Iz Brühla sam.

– Vidjela sam već nešto vaše. Obećava. Ima nečeg u tome. Ja to odmah primijetim. Vi niste još nikad bili u mojoj maloj kavani? Hm? Imate nešto protiv Düsseldorfa? Navratite koji put. I tamo vise slike. To će vas zanimati. Što me gledate tako ozbiljno, Max Ernst? Dajte se smirite. Ne morate doći kako biste nešto kupili. Znam ja i sama da jedva preživljavate, vi umjetnici u gladovanju. Kad dolazite k meni, trebate ponijeti nešto sa sobom. Nešto svoje. Možda ću to kupiti. Ili ću objesiti kod sebe. Uzet ću u komisijsku prodaju. Obećati vam ne mogu ništa. Ali konjak i naklonjeno uho kod mene ćete uvijek pronaći. Radite na nečemu novom?

* Doslovce: Ah, ti debelo jaje! (njem. fraza za izricanje pozitivne ili nega- tivne začuđenosti)

Max odmahne glavom.

– Kad gospoda umjetnici barem ne bi bili tako lijeni i podložni nagonu. Cijeli dan gledate ženama pod suknje, zar ne? No, dobro, meni ne morate, ja sam to već prošla, Max. Rodila sam dvanaestero djece, to je bilo kao da pečete pecivo. Osmero ih je već umrlo. Sad se peć ugasila, cijenjeni gospodine Ernst. A koliko je vama godina?

– Dvadeset tri.

– O joj. Samo se izludujte, vi mladi. Stražnjica me boli kao da me konj pogodio kopitom. Izložba je propala. Ali ipak sam upoznala gospodina Ernsta. Javi se koji put, Max. A sad, zbogom, ptići.

S tim riječima na usnama majka Ey poravna haljinu i polako se izgega sa svojih sto kila iz dvorane. Hansovu ruku odbila je malčice namrgođeno.

– Ah, ti debelo jaje? – upita Hans smijuljeći se.

Tu Max uhvati Arpa pod ruku.

– Udvoje, međutim, – reče Hans ironično docirajućim tonom – samoća se može podnijeti lakše.

– Prijateljstvo? – upita Max.

– Doživotno! – odgovori Hans.

– Braća po krvi?

– Naravno. – reče Hans i digne ruku.

– A tko je od nas dvojice Winnetou? – upita Max.

– Winnetou?

– Ne znaš ga? – začudi se Max.

– Zašto bih ga trebao znati? Slikao je?

9.

Već je Louina majka morala pristati na dogovoren brak i udati se prema roditeljskom dogovoru za bogata poduzetnika Jacoba Strausa. A i za Lou je već bio odabran zaručnik: Otto Kern, sin jednog osiguravateljskog agenta, koji je stanovao četiri kuće dalje na Salijskom prstenu. Aranžman je zvučao razumno i obećavajuće, bio je u doslovnom smislu riječi dobro osiguran, imao je budućnost, dobre izgleda i red. Lou će s Ottom dobivati i odgajati djecu i za svako dijete urediti vlastiti ormar. U svakom ormaru bit će različitih ladica za čarapice, hlačice, jaknice i kapice. Svoj daljnji život Lou će provesti uz dobro situirana muškarca, nijedan jedini put neće se morati požaliti da im nedostaje novca, osoblje će se brinuti za domaćinstvo, ona sama imat će nevjerojatno mnogo vremena za ono što je zaista veseli, pisanje, umjetnost, čitanje i studiranje.

Na drugoj strani, međutim, stajao je Max. Život s njim obećavao je, doduše, uzbuđenje i pustolovine, ali istovremeno i neizvjesnost, kaos i rane. Takav umjetnik, znala je Lou, može biti monstrum, egoman, narcis, netko tko će sav prostor svojtati za sebe, netko tko će udarati gdje stigne vidi li svoje djelo u opasnosti, netko tko će trpjeti samo ono što je njegovo, netko tko neće uspjeti napraviti ništa ako bude morao skrbiti još i za druge, netko tko će nestati i neće ga biti danima, tjednima, netko tko će poput sablasti lutati stanom pa u nekom trenutku mutnim očima pogledati svoju ženu i pritom se potajice trgnuti da prikrije svoju iznenađenost činjenicom da ovdje osim njega samog živi i drugo ljudsko biće. Možda je i pretjerivala. Ali Lou je bila

pročitala sve umjetničke životopise i tijekom prve godine studiranja susrela dovoljno umjetnika. Poznavala je njihove poglede koji su neprestance usmjeravali prema nutrini. Kad bi razgovarala s nekim umjetnikom, često bi se u njoj javljao osjećaj da je on samo prividno sluša, dok se zapravo neprestance pita: kako da se samo što je moguće brže vratim za svoj prokleti štafelaj?

Jednoj prijateljici Lou je napisala: Ne znam što da radim, dugo sam mozgala, sad ću sjesti, srce mi je razrovano kao jastuk, želim ovdje sve dovesti u red pred tvojim i mojim očima. Tada ću vidjeti jasnije. To mi je potrebno. Volim kaos u životu, ali kod pisanja mi treba preglednost. Možda bih trebala postati spisateljica? Oprosti mi na mojoj taštini. To će proći: ima veze s ljubavlju. Ili bolje: s činjenicom da sam voljena. U meni je neka opijenost od koje dobijem vrtoglavicu. Pa nije slučajno da stanujem ovdje. Na Venerinu putu. U slijepoj ulici. Na kraju Venerina brijega u Bonnu. Ili što? Čovječe, prijateljice, najdraža! Ti znaš moje misli. Pa zvuči primamljivo. Nema ili-ili, nego i-jedno-i-drugo. Drugim riječima: udati se za Otta. A voljeti Maxa. Ottova sigurnost i Maxova smionost. Oboje odjedanput. Da ne odustanem ni od čega. Pa mlada sam. To jest, ajoj, pa meni je već dvadeset! Užas! Jad! Uh, uh! A sad pazi. Ja sam to Maxu rekla sasvim otvoreno. Dakle: Dragi Max, udat ću se za Otta, a nas dvoje – dakle, ti, Max i ja – mi ćemo uz to voditi nekonvencionalan ljubavni život, kad god nam bude do toga. . . I tu on poludi. Vjeruj mi. Sa svime sam računala, samo ne s tim. Da će se Max tako raspaliti. Da što ja mislim? Taj Otto? Otto Kern? Da to nije za mene, vikao je Max. To da je vrhunac građanske egzistencije, to ne dolazi u obzir! Ako se već želim udati, onda neka se, molim lijepo, udam za njega, za Maxa. Njegova srdžba, njegov gnjev, to znači: voli me, zar ne? Želi me, zar ne? Tvoj je savjet bio dobar: da ga ne pripustim odmah kaležu. Iako mi je njegov prijatelj, taj dragi Hans Arp, Alzašanin, brbljavac, iako mi je taj rekao: „Ne držite svoj vjenčić odveć čvrsto.“ Napola ironija, napola ozbiljno. A ja Arpu: A što se vas tiče moj djevičanski vjenčić? Tu se on glasno nasmijao, mješavina kašlja i zviždanja. Ponekad mislim da se on, Hans, također malo zagledao u mene. Ali gdje sam ono stala? Kod Maxa. Da, ja sam uvijek kod Maxa. On, dakle: Ne dolazi u

obzir! Ostat ćeš sa mnom. Moraš se rastati od Otta. A ja kažem: Pa nismo mi zajedno, Otto i ja, ja sam njemu samo obećana. – Niste se ni ljubili? – Ne. – Ni dirali? – Ne. – Ni...? – NE! – Pravo saslušanje, ta Maxova napuhana dramatika ljubomore. Nikako mu ne pristaje, ali ja sam uživala. A sad, najgore tek dolazi. To za mene znači: moram se odlučiti. Max ili Otto. Ako se odlučim za Otta, Max će otići. To ne dolazi u obzir. Ako se odlučim za Maxa, morat ću to reći svojim roditeljima. Dakle: odlučila sam se. Protiv Otta. Za Maxa. Moj će otac poludjeti od bijesa. A Ottu ću slomiti srce. Otto trčkara za mnom poput psića. Sve bi taj učinio za mene, oslobodio me iz medvjedeg brloga, izvukao iz zmijskoga gnijezda, svakog vikenda on dolazi i daje mi šapu. Bezobrazna sam, ne, ne, želi me držati za ruku, žao mi je što sam mu to dopustila jer sam mu time samo podgrijala nadu. Teško će mi pasti da ga razočaram. Otto, koji mi uvijek kupuje cvijeće, ali upravo to i jest njegov problem: Max mi još nikad nije kupio cvijeće, Max bere cvijeće na obali Rajne. Ali zašto ti ja to uopće pričam? Pa znaš to odavno. Jasno. Već sam se odlučila. Za Maxa, za divljinu, za kaos, za iznenađenje, za nesigurnost, za eksploziju i krhotine u trbuhu, za leptire i za slobodu, za lupanje srca i za mogućnost da uskočim u dva tirkizno plava jezera, sad smijem pisati kič, ali problem time i dalje nije riješen: kako ću to reći svojim roditeljima? I prije svega: kako ću to reći Ottu? Imaš li ti kakvu ideju? Što misliš? Daj, piši mi! Treba mi savjet, prijateljice! Tvoja Lou. PS: kad pomislim na buduću djecu, vidim pred sobom samo Max-djecu, Max-dječake i Max-djevojčice. Svaka pomisao na Otto-djecu liježe mi na jezik poput ohlađena dima, nakon što sam od Maxa opet uzela previše cigareta.

10.

Kad bi mu neka mlada žena prešla preko puta; kad bi se pogled te žene susreo s njegovim, slučajno, letimice; kad bi se kapci te žene refleksno spustili u pristojnosti i navici, samo da bi se nekoliko sekundi poslije prpošno ponovno otvorili, kao da se žena želi uvjeriti je li zaista upravo taj muškarac ovdje prošao pored nje: onda bi se brada te žene podigla, a krajevi usana povukli bi se za nijansu prema gore. Ako bi Max odolio tom pogledu pa bi se obrazi žene počeli lagano bojiti u rumeno, Max bi znao: neće mu biti teško. I tako je krenuo. U pratnji tek pronađena Arpa, koji je uvijek imao što reći. Primjerice, o trima razlozima, zašto je netko postao umjetnik: moći se naspavati, ostavljati dojam na žene i jer mu inače ništa ne polazi za rukom. Hans i Max šetali su se šumovitim obroncima oko Bonna, u pratnji – ha, razlog broj dva! – mladih žena, pri čemu bi Arp s ironično-značajnom intonacijom čitao pjesme iz svog rukopisa *Oblakocrpka*, a žene bi ga slušale i Max bi ga slušao, jer to još nije poznao, tu radikalnost u pokušaju spajanja stvari koje nikako ne idu zajedno. *Runolisni crv, kitovi s upaljenim lusterima*, Arp je umio vezati *vodu u konopce i vrpce*. Ta jasna snaga neobuzdanih mostova: činilo se kao da Arp jednostavno zapisuje sve što mu je upravo palo na pamet, činilo se kao da miješa riječi poput opakih začina, i upravo zato što nisu išle zajedno harpunirale su slušateljev horizont i on bi nužno stupao na nov teren, jer tko bi ikad *dvanaestobrade mljekare kroz pergamentna crijeva* slao k *visokom oltaru*? Puka besmislica, ali ta je besmislica poput vjetrova otpuhivala prašinu koja se nakupljala

na smislu poznatog i uobičajenog. Bilo je vrelo ljeto godine 1914. Komarci su napadali rano.

– Hoće li to ikad proći? – upita Max. – Taj nagon? Ta opsjednutost?

Arp radosno-umorno odmahne glavom.

I Max ponovno počne skupljati: ovaj put iskustva. Pristizale su odasvud, žene. Kao da silaze sa stabala. Samo za njega. Za Maxa. Te noge, te ruke, ta stopala i dlanovi, te glave, lica i usta, te stražnjice i grudi, ta odjeća, koja kao da je bila sašivena samo kako bi je netko skinuo, pa što taj netko onda ne bi bio on? Ta znatiželja, ta stidljivost ili divljina, ta suzdržanost ili ekstaza. To hrvanje, gnječenje, milovanje, udaranje, grebanje i lizanje. To uzdisanje, dozivanje, urlanje i smijanje. Ali kad bi prošlo, Max ne bi dugo izdržao kod osvojene, morao je dalje, sve dalje, ispipavati nove granice. A noću, kad bi Max zaspao, istraženi dijelovi tijela osamostaljivali bi se i zadobivali sablastan vlastiti život, ženske noge, ruke, dlanovi i grudi plešu i zibaju se iza sklopljenih vjeđa, jezici se jeguljasto vrzmaju, tijela gmižu jedno na drugo, spajajući se u jednu jedinu ljubavnu hrpu. Max bi se prenuo. Opet je ležao pokraj neke Line ili Marije ili Selme. Prije nego što bi ustao i iskrao se u ranu zoru, još bi, dok bi usnuloj ženi prstom povlačio posljednji pramen kose iza uha, pomislio: ona nije Lou. Ne. Ti nisi Lou.

– Jednostavno je nemoguće, sasvim je nemoguće da dođe do rata! – vikao je August Macke još u srpnju 1914. i tiskao čepove iz boca šampanjca, a u rujnu iste godine Macke je kao jedan od prvih poginuo na bojnopolju, i to baš u Champagni: rat je podmukao cinik, naučit će uskoro Max. Srpanj, kolovoz, rujna. Samo je Arp pravodobno šmugnuo iz zemlje: Alzašanin je sjeo na posljednji vlak koji je iz Njemačke vozio u Francusku. Njegov vagon prešao je granicu točno u trenutku kad su se granice zatvorile i otad, govorit će Hans Arp poslije, on pati od podvojene osobnosti.

Max se, naprotiv, sam prijavio u vojsku. Nakon četiri mjeseca obuke u kelnskoj vojarni otkrio je svoj talent: kao crtač dospio je u stožer regimente gdje je unosio artiljerijske položaje u ogromne razvučene zemljovide, što su ih držala četiri utega

za otežavanje papira. Isprva je rat još nalikovao bestežinskom stanju tih razvučenih zemljovida. Dok je Max u daljini slušao grmljavinu i trzaje topova te čekao trenutak kad će se utezi maknuti sa svih strana odjednom i zemljovidi sklopiti kao od šale, u njemu je rastao osjećaj gušenja i on se uhvatio onoga što je činio najradije: slikanja. Oko njega rat je već bjesnio, dok je Max za slobodnih sati slikao akvarele veličine dopisnice: *Pobjeda vretena, O ljubavi u stvarima, Večernji silazak životinja.*

11.

Lou je brojala dane do njegova prvog dopusta u rujnu. Kad je Max zakucao na vrata njezina stana, Lou ostane neko vrijeme nepomično stajati prije nego što mu je otvorila. Max je poželi zagrliti, ali Lou ga uhvati za ramena i pogleda mu u oči. Njezin pogled bio je neobično čvrst. Kao da vidi nešto. Neku tajnu. Neku bol. Lou se osjeti kao da je u tom trenutku s nje spala mladenačka neopтереćenost pa brzo odvuče Maxa u postelju, jasnim pokretima i bez ijedne jedine riječi. Za razliku od onog što su joj bile pričale prijateljice, nije ju nimalo boljelo. Nakon toga su pušili. Lou se osjećala dobro i odraslo. Prvi put u svom životu. Nije se smješkala.

Nekoliko dana nakon toga Max se morao vratiti u rat.

U travnju 1915. Lou se upisala na Berlinsko sveučilište, s ciljem da doktorira. Njezin profesor zvao se Goldschmidt i naučio ju je smislu za detalj, za najmanju točkicu na nekom djelu. Goldschmidta su rado uspoređivali s muhom koja gmiže preko platna i pažljivo ga promatra centimetar po centimetar. Na taj način umjetnička djela postajala su Lou sve bližima, dočim je daljina koja ju je dijelila od Maxa postala neizdrživom. U Berlinu ljudi nisu mogli pojmiti rat. Nedostajala im je bilo kakva predodžba o onome što se događa na bojišnici. Civilnom životu ne bi zastao čak ni dah. Kupovanje, jedenje, pranje, studiranje, pisanje, šetanje, čekanje vijesti. Ako bi svaki dan stizalo Maxovo pisamce, zašto ne i sutra? Pa i sunce je svakog dana izlazilo iznova. Lou je već pripremala disertaciju: *O razvoju crtačkog stila u kelnskoj zlatarskoj umjetnosti XII. stoljeća*. Godine 1917. izići će njezina knjižica, svega pedesetak stranica, usred rata – objavljena kod jednoga

strazburškog nakladnika. Čitanje, pisanje, listanje, mišljenje, bijeg u zlato, u kovanje zlata, u umjetničko kovanje, radije će misliti na umjetničko kovanje nego na kovanje oružja, zlato nije metal koji bi čovjeku trebao za ubijanje. A Max je za to vrijeme na nastavi jahanja pao s konja i greškom se uhvatio za uzde, tako da je konj u kasu prešao preko njega i nanio mu ozljedu, koja će dovesti do toga da će mu se ubuduće lice nakratko naduti kad god bude ispuhivao nos. Drugovi su ga zvali čovjekom željezne glave. I dok Max nije mogao krpiti rupe u svojim vlažnim čarapama, jer su mu za to nedostajali konac i igla, Lou je munjevitom brzinom krpala rupe u svom ionako već enormnu znanju, kako bi poslije mogla položiti rigoroz i privesti doktorsku disertaciju kraju, i dok je oko Maxa svjetlo blijedjelo, štoviše, dok se utapalo, Lou je u *Kelnskom dnevniku* objavila svoj članak o *Albrechtu Düreru i novoj umjetnosti*. Max je pobjegao u unutarnje boje, koje su mu bile preostale, i naslikao akvarel *Borba riba*, metalno sjajne, žaboglave, bajunetouste riblje forme u ledenome plavom i lišajevski zelenom, sa svijetlom žutom i radosnom narančastom bojom u pozadini.

Usred rata organizirana je izložba, Max Ernst zajedno s Georgom Mucheimom. U siječnju 1916. u berlinskoj galeriji Vihor. Maxu je dopušteno da otputuje tamo. Zapovjednik mu je odobrio dopust. Nalik na sablast šuljao se Max kroz galeriju i zaustavljao se pred slikama koje je sam nekoć bio naslikao. Ali te stare slike nisu više imale nikakve veze s novim slikama s bojišnice: samo nekoliko dana prije Max se sagnuo nad jednim umirućim vojnikom, kadli doleti granata. Licem do lica, a kad je umirući izdahnuo posljednji zrak, Max ga udahne. Taj zrak još uvijek mu je bio u plućima.

Max napusti galeriju. Vani pripali cigaretu. Nije mu prijalo. Ništa mu više nije prijalo. Njegov je jezik krvario. Srčani mišić nije se više mogao smiriti. Njegovo bilo bubnjalo je tik ispod površine. Lou mu priđe, uzme cigaretu, uvuče dim i ispuhne ga u noć. Kad mu htjedne vratiti cigaretu, Max odmahne glavom.

– Pa ti drhtiš. – reče Lou. – Dođi ovamo.

Ispustila je cigaretu i uzela Maxa u naručje. Max se tako čvrsto uhvati za nju da je Lou jedva dolazila do daha. – Tu sam, tu sam. – reče Lou.

Max pogleda niz njezina leđa. Na podu je još tinjao opušak.
– Hajdemo odavde. – šapne Max.

Te noći sve je bilo drukčije, te noći njihov je čin nalikovao jednoj jedinoj dugoj grčevitoj borbi. Lou je znala da taj s kojim spava nije Max, bile su to sjene njegova beznađa, za koje nije bilo riječi. Nakon toga Max je više nije puštao. Čitavu noć.

– Ne znam hoću li se vratiti. – reče tiho. Lou se učini da se njezino milovanje rasplinjuje, kao da ga on nije ni osjetio, kao da uopće ne dopijeva do Maxa, kao da je njegova koža prekrivena debelim slojem prljavštine ili metala.

Rat je bujao poput čira nasilja na ubrzanoj snimci. A Max je morao natrag k oružju i ušima, k parafinu i konjskim kadaverima, morao si je začepljivati uši kad bi trzali hitci iz Kruppovih dugačkih cijevi: sve ženske noge, stopala, ruke i dlanovi bezbrižna predratnog ljeta pretvarali su se u muške noge, stopala, ruke i dlanove, koji su otpiljeni ležali ispred bolničkog šatora, čekajući da netko pronađe vremena da ih zakopa. I polako se približavao trenutak kad će Max ispaliti taj jedan hitac: iz cijevi Debele Berte izletjela je topovska kugla i digla se u zrak, pokraj jednoga kosa, koji se prestrašen bacio natrag u travu, zrno je letjelo sve više i više, kroz dim bojišta do zenita, jedan komad puta klizilo je u bešumnoj tišini, pa pognulo glavu, kao da ne može odlučiti kamo hoće da padne, a onda je gotovo nježno odlebdjelo dolje, u smjeru buke i rovova druge strane, i zrno je udarilo o tlo i rasprsnulo se, jedna se krhotina zabila, uz fijuk koji je zvučao gotovo razočarano, samo dva metara pokraj jednog Francuza u blato, a Francuz koji je ondje ležao nije imao blaga pojma da na njega nije pucao nitko drugo nego mladi Max Ernst, a ni Max Ernst nije znao da čovjek kojeg je upravo zamalo bio pogodio nije bio nitko drugi doli mladi pjesnik Paul Éluard, i tako nije dan od njih – ni Paul, ni Max – u toj strašno-sretnoj sekundi nije slutio da će nekoliko godina poslije postati neumoljivo najbolji prijatelji, no da je zrno udarilo u tlo samo malo dalje lijevo, ne bi više bilo Paula Éluarda, a kamoli susreta između Paula i Maxa, i život Maxa Ernsta protekao bi sasvim drukčije, on bi slikao druge slike, stvarao druge skulpture, susretao druge ljude i volio druge žene, ali ne, sve se dogodilo kao što se, eto, dogodilo,

Max će četiri godine poslije upoznati Paula, i to samo zato što se cijev Debele Berte tijekom dana prije pucnja zbog hladna i vlažna vremena bila malo pomaknula: milostiva slučajnost jedne odveć olujne kiše.

12.

Rado bi Max u proljeće 1918. bio odbio unapređenje u poručnika pričuve, radije bi ostao „doživotni topnik“, kako je ponekad znao potpisivati dopisnice, ali to mu nije bilo moguće. Malaksao, u svojoj nametnutoj poručničkoj odori Max je 7. listopada 1918. s ugaslim smiješkom i užasom u očima vukao noge kroz matični ured. Lou i Max: ratno vjenčanje. Nedugo prije primirja. Za posljednjih kaotičnih mjeseci rata. Vjenčanje na kojem je krenulo po zlu što god da je moglo krenuti. Max je imao vrućicu, dok su Lou noge više nego samo boljele. U nedostatku poštenih cipela navukli su joj par karnevalskih galoša presvučenih pustom, ali čavlići su joj se odozdo zabijali u tabane. Lou se morala usredotočiti da odagna bol s lica, a Max je stajao ondje, između fronta dviju obitelji, kao da ništa nije pristajalo jedno drugomu. Mrzio je suhoparno mumljanje matičara. Odakle matičaru pravo birati riječi koje su u ratu odavno *pale*? Kako da Max kaže *da*, kad je to tako prazna riječ. Izrekao ju je svejedno. Iznutra si je začepio uši, kao da još uvijek stoji kraj Debele Berte. Otrpio je sve floskule, koje sad, 1918., više nisu davale nikakva smisla. Nije imao snage da se odupre pa je samo gledao u parket i čekao da ceremonija završi.

Vjenčanje je održano ujutro, potom je bio prijam. I ondje se odjednom pojavio Otto, Louin nekadašnji zaručnik, Otto Kern, lupio je vratima dok je ulazio u prostoriju i sve su se glave hitro okrenule prema njemu. Stajao je tamo, na vratima, kao tigar koji će se za koji trenutak obrušiti na svoj plijen, a Max se nadao da će učiniti upravo to, obrušiti se, rastjerati društvo, nadao se da

će barem Otto pronaći snage da okonča tu farsu, ali Lou je Otta dugim, molećivim pogledom držala u šahu i Otto ne učini ništa. U kosi je Lou nosila vijenac od mirte, negdje je svirala neka Beethovenova skladba. Louin otac napokon sjedne do Maxa. Bezvoljno, gotovo s gnušanjem ponudio mu je da prijeđu na ti, samo kako bi u nastavku mogao pitati od čega on, Max, misli u budućnosti prehranjivati njegovu kćer.

– Slikat ću. – reče Max bez snage u glasu.

– I vi... mislim, ti, ti stvarno misliš da će se tvoje slike... pro-
davati?

– Ne znam.

– No, to baš i nisu neki čvrsti izgledi.

Max je šutio.

– Pogledajte... pogledaj: šesiri trebaju svakome. Imam već više od šezdeset radnika. Moja će tvornica rasti. Jer šesiri ostare, pohabaju se, ljudi ih odlažu, trebaju nove. Postoji potreba. Poznaješ li riječ *potreba*? Za umjetnost nema potrebe. U užem smislu. Pogledajte, smijete vi slikati. Trebate slikati. To vam... to ti nitko neće zabraniti. Ali možda navečer, vikendima. To je lijepa zabava. U slobodno vrijeme. Ali kad biste se bavili nekim urednim poslom, ja se ne bih morao toliko brinuti za svoju kćer. Mogu vam ponuditi posao u svojoj tvornici. Knjigovodstvo?

– Brojke znače jasnoću koje u životu nema.

– Ne mora biti knjigovodstvo. Pogledajte ovo. To su prospekti s modelima šesira. Uvijek nam trebaju dobri crtači. Pa, to bi bilo nešto za vas, zar ne? Pa vi... ti znaš crtati, nije li tako?

Max uzme prospekte. I tada se u njemu nešto pokrene. Poput drevna čudovišta, koje je godinama ležalo na dnu neke močvare i sad se polagano uspinje prema površini. Max sjedne uspravno, stavi prospekte na hrpu, prekrije jedan drugim, presavije kutove pa iznenada razdere jedan prospekt i pusti komadiće da poput kiše padaju na druge. Potom uzme nož, zarezne si lijevi kažiprst, razmaže kapljicu krvi preko prospekta, čudovište pomoli glavu iz močvare i iskesi zube.

– Što to radite? – viknu Jacob Straus.

Max uzme prospekte i poskoči. Kada je posljednji put poskočio? Kada je posljednji put osjetio tu grozničavu iskr?

S pretjeranim naklonom i jednakim takvim pokretima ruke zaprede:

– Et voilà! Messieurs, dames! Konvencijici je udovoljeno! Zahvaljujemo svima koji su došli. Nastavite slaviti kao da se ništa nije dogodilo. Mladoženja će se s mladom sad povući u prikladne prostorije!

Max pozdravi svoju ludost, za koju je mislio da ju je izgubio, uzme Lou za ruku, izvuče je iz prostorije, ostavi društvo i potrči s Lou kelnskim ulicama prema prvom hotelu.

– Sobu! – viknu čovjeku na recepciji. – Dvokrevetnu sobu!

I dok je recepcionar još listao svoju knjigu, Max upita:

– Imate li ljepila? Škare? Platno? Ili...

Max se okrene. Za pogled mu zapne velik plakat na zidu: jedan vojnik i jedan radnik s brkovima rukovali su se, a ispod toga stajale su riječi: *Radom do pobjede! Pobjedom do mira!* Bio je to posljednji očajnički pokušaj suprotstavljanja štrajkovima i ratnoj iscrpljenosti. Max otrči do plakata, ukloni čavliće, skine plakat sa zida i okrene se.

– Bijelo! – viknu. – Bijelo, bijelo, sjajno, bijelo, stražnja strana uvijek je bijela!

Recepcionar se namršti, ali potom marljivo spremi novčanice što mu ih je – sa smotanim plakatom pod mišicom – pružio Max, a kad Max reče „u redu je!“, recepcionar stane prekapati po ladici pa mu da ljepilo, škare i nekoliko bojica. Max prihvati sve, uzme ključ i zaputi se s Lou prema sobi. U sobi baci kaput i košulju svoje odore u kut, a kad se Lou htjela skinuti, Max se nasmije i reče: ne, to nije bilo tako mišljeno, osim toga, on ima vrućicu, neku luđačku vrućicu, pa pokretima nalik na plivačke raščisti stol i razvuče plakat, koji se, međutim, ponovno smota, pa Max vrisne. Potom priđe krevetu na kojem je sjedila Lou, izuje svojoj ženi cipele, ali u žurbi ne primijeti krv na njezinim tabanima, pa uzme vlastite cipele i stavi ih sve četiri na uglove plakata, koji je sad ostao razvučen na stolu. Max poreda bojice, stavi škare i ljepilo kraj tastovih prosepkata za šešire, potom razreže prospekte i zalijepi ih iznova: na plakat. Dok je to radio, kao da nije opažao ništa oko sebe, već bi samo s vremena na vrijeme promrmljao:

– Razrezati... staro naglavačke... kavez navike... novi oblici... Nakon što je je Max neko vrijeme lijepio izreske na poleđinu plakata, obrađivao je, bojio, jednom čak i pljunuo na nju, i sve vrijeme neumorno mrmljao, iznenada zastane, odmahne glavom, zgužva plakat i baci ga. Onda se okrene prema Lou, koja je još uvijek nepomično sjedila na krevetu.

– Lou. – reče. – Žao mi je... Sasvim sam te...

Ali Lou reče samo: Pst! Potom pokaže na plakat bačen u kut i šapne:

– Da ti donesem novi?

Prvi put nakon dugo vremena Max osjeti nešto poput topline.